

**Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут психології та педагогіки
Кафедра вікової та педагогічної психології
Кафедра загальної психології та психодіагностики**

Студентський науковий альманах

(Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих науковців "Гендерні аспекти розвитку самосвідомості в онтогенезі"
Рівне, 15-16 квітня 2010 р.)

Рівне, 2010

Студентський науковий альманах. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих науковців "Гендерні аспекти розвитку самосвідомості в онтогенезі". Рівне, 15-16 квітня 2010 р. – Рівне: РДГУ, 2010. – 198 с.

Редакційна колегія:

Павелків Р.В. - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, директор Інституту психології і педагогіки РДГУ, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Інституту психології та педагогіки РДГУ, Заслужений працівник освіти України – співголова;

Воробйов А.М. – кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор РДГУ, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Інституту психології та педагогіки РДГУ, Заслужений працівник освіти України - співголова

Безлюдна В.І. - професор кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Корчакова Н.В. – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Созонюк О.С. – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Яцюк Н.О. – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Матеріали обговорені та рекомендовані до друку на засіданні науково-методичної ради психолого-природничого факультету РДГУ. Протокол № _____ від _____ 2010 р.

УДК 159.922.1:316.34

СОЦІАЛЬНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ РОЛІ

Пінасва Марина, студентка 2 курсу

Керівник: викладач Хомич І.С.

Рівненський державний гуманітарний університет

Процес гендерної диференціації у людини соціально обумовлений. Соціальна диференціація починається з моменту визначення статі дитини і її фіксації у вигляді надання імені (чоловічого чи жіночого). З цього моменту починається процес виховання в дитини гендерної ролі у відповідності з культурними особливостями суспільства і під впливом окремих стереотипів. Таким чином, бути чоловіком або жінкою – це означає не тільки бути людиною з відповідною анатомією, але і слідувати певним соціокультурним очікуванням, що висуваються суспільством до людини. За словами Сімони де Бувуар «жінками не народжуються, жінками стають». Це відноситься і до чоловіків.

Гендерна роль включає в себе сукупність прав, обов'язків, норм поведінки чоловіка і жінки в суспільстві в певний історичний час. На формування гендерної ролі суттєвий вплив мають гендерні стереотипи – стандартизовані, спрощені представлення відносно типових для чоловіків і жінок моделей поведінки і рис характеру, які властиві певній культурі.

В соціальній диференціації дитини велику роль відіграють батьки. Хоча є відмінності у відношенні до синів і дочок у матері чи батька.

Статеворольове виховання дитини розпочинається вже з моменту її народження і триває впродовж усього життя. Найважливішим середовищем людини, при чому не тільки в ранньому віці, а й, по суті, аж до досягнення нею дорослості, є сім'я, родина. Які особливості статевої поведінки, які уявлення про себе та про інших як про представників певної статі засвоїть дитина – насамперед залежить від сім'ї, від тих стереотипів, що панують і виявляються в її повсякденному житті.

Оформлення психологічної статі починається ще у 6-8 місячному віці, коли немовля вже вміє розрізняти чоловіків і жінок та по-різному на них реагує. Первинна статева ідентичність формується в дитини до 1,5 року, становлячи найстійкіший, стрижневий елемент її самосвідомості. Дворічна дитина знає свою стать, але ще не вміє пояснити цю якість. У віці 3-4 роки дитина усвідомлено розрізняє стать оточуючих людей, але частіше пов'язує її з суто зовнішніми ознаками.

У віці 6-7 років дитина остаточно усвідомлює неборотність статевої належності, причому це збігається з бурхливим посиленням відмінностей у поведінці хлопчиків і дівчаток: вони з власної ініціативи обирають різні ігри та партнерів, у них виявляють різні інтереси, стиль поведінки тощо. Стихийний поділ на одностатеві компанії сприяє кристалізації й усвідомленню статевих відмінностей [3].

Батьківська сім'я окрім свідомого та цілеспрямованого виховання з боку батьків, впливає на дитину й усією внутрішньосімейною атмосферою. Ефект цього впливу важко переоцінити, хоча він не завжди очевидний.

Батько по різному веде себе з синами і дочками. Сина батько більше контролює, більш вимогливий до нього, робить більше зауважень, більше звертає увагу на дисципліну. Батько демонструє різку негативну реакцію на прояв фемінності у синів, в той же час, починаючи з народження, він більше цікавиться сином і більше грається з ним, коли той стає старшим. Спільних занять з синами більше, ніж з дочками. Пізніше вони більше розмовляють між собою і ступінь психологічної близькості з сином збільшується по мірі його дорослішання.

З дочкою стиль поведінки більш ніжний: це не прямі вимогання, а пропозиції. В громадських місцях батько проявляє більше турботи за маленькою дочкою, ніж за сином. Коли дівчинка дорослішає, батько різко зменшує ступінь психологічної близькості з нею [2].

Матір, на відміну від батька, приблизно однаково веде себе з синами і з дочками.

Взагалі характер і стиль виконання батьком і матір'ю їхніх статевих ролей у сім'ї справляють величезний вплив на засвоєння цих ролей хлопцями і дівчатами. Здатність до гармонійної статевої поведінки не може сформуватися поза сприйманням дитиною у її повсякденному житті чоловічої ролі батька та жіночої – матері.

Не досить мужній батько, як і не досить жіночна мати не можуть оптимально впливати на процес статеворольового виховання сина чи дочки.

Повноцінне засвоєння дитиною статевих ролей значно утруднюється в неповних сім'ях, де діти позбавлені одного з батьківських зразків. Частіше неповна сім'я – це сім'я без батька [1].

Хлопчики, що ростуть без батька, мимоволі засвоюють жіночі зразки поведінки, що надалі може ускладнити процес їхнього становлення. У дівчаток із неповних сімей у майбутньому

виникатимуть труднощі в розумінні осіб чоловічої статі, зокрема, їхніх чоловіків і синів.

На статево-рольове формування особистості дитини справляють вплив не лише батьки, а й усі інші члени сім'ї, насамперед дорослі, а серед них дідуся та бабусі, старші брати та сестри.

Надзвичайно велика роль ігор та іграшок у формуванні майбутнього чоловіка чи майбутньої жінки.

На думку психологів, якраз за допомогою іграшок дитина оволодіває нормами та правилами життя у суспільстві, розвиваються її інтелект і емоції, уява і мовлення. Програючи сюжети із дорослого життя, моделюючи взаємостосунки «лікаря» і «хворого», «водія» і «пасажирів», «матері» і «дитини», діти починають орієнтуватися у цих взаємостосунках і тим самим готуються до вступу у «доросле життя». У цьому допомагають іграшки і предмети – замітники.

Є ще один важливий аспект у використанні ігрових атрибутів. Традиційні ігри спрямовані на засвоєння дитиною своєї статі і психосексуальної ролі, яка набувається якраз в рольовій грі (в «доньки – матері»). Існує думка, що гра з лялькою дозволяє дівчинці засвоїти роль матері, котра доглядає за малюком.

У дитини, яка не грається іграшками, характерними відповідній статі, формування адекватних статево-рольових стереотипів поведінки неминуче зіштовхнеться з труднощами, можливі проблеми у спілкуванні з однолітками як своєї, так і протилежної статі, її самооцінка, можливо, буде менш стійка і адекватна.

Отже, у будь-якому разі не слід виховувати хлопчика як дівчинку, а дівчинку – як хлопчика. Конфлікт статевої самосвідомості, якщо він виникає, може спостерігатися в різних формах, зокрема у наданні рольових переваг у іграх, спілкуванні з ровесниками і дорослими, фантазіях, мріях, почуттях. Ці особливості не повинні залишатися поза увагою батьків.

Добре, звичайно, якщо дитина розвивається відповідно до стереотипів своєї статі. Але цей розвиток не повинен бути однобічним. Сучасне життя вимагає від людини доволі високого ступеня розвитку рис обох типів (андрогінність), з перевагою особливостей відповідної статі.

Література

1. Адлер А. *Воспитание детей. Взаимодействие полов.* – Ростов н/Д: Феникс, 1998. – 448 с.
2. Бендас Т.В. *Гендерная психология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений, обуч. по направлению и спец. психология.* – Спб: Питер, 2006. – 431 с.

3. Кон И.С. Введение в сексологию. – М., 1988. – 320 с.

УДК 316.64:008-055

**ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНІЧНОЇ
ТОЛЕРАНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ**

Руденко Наталія, кандидат психологічних наук, доцент

*Рівненський інститут слов'янознавства Київського славистичного
університету*

Стратегічною лінією соціальної політики є розробка ідеології демократичного суспільства, принципом якого виступає конструктивна установка на толерантність і профілактику екстремізму [2].

У соціокультурному плані етнічна або національна толерантність – це специфічна риса національного характеру, дух народів, яка являється невід'ємним елементом менталітету, що орієнтується на терпимість [5].

У нашому дослідженні етнічна толерантність розуміється як відсутність негативного ставлення до іншої культури при збереженні позитивного сприймання власної культури. Це означає, що етнічна толерантність визначається не наслідком асиміляції як відмова від власної культури, а характеристикою міжетнічної інтеграції. Для неї характерною рисою є позитивне ставлення до своєї етнічної культури і до етнічних культур інших груп [1].

Укорінення в освіті духу толерантності, формування ставлення особистості до неї як до цінності суспільства, що відбувається в навчально-виховних закладах, повинно внести вагомий внесок у розвиток світової культури [4].

У диференціальних дослідженнях недостатньо приділяється уваги вивченню толерантності особистості. Лише передбачається, що толерантність більш властива жінкам [3]. Але ґрунтовно гендерний аспект дослідження етнічної толерантності у сучасній психології не вивчався.

Виходячи з актуальності проблеми, метою нашого дослідження було вивчення рівня етнічної толерантності підлітків та аналіз гендерних відмінностей даної властивості особистості. Підлітковий вік було вибрано для дослідження не випадково. Це важливий етап у психосоціальному розвитку людини. Підліток активно включається в доросле життя, формує свою ідентичність, засвоює різні соціальні ролі. У дослідженні приймали участь учні 5-8 класів

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА.....3

Розділ 1. ФЕНОМЕНОЛОГІЯ САМОСВІДОМОСТІ

Багай Б., Павелків Р.В. Теоретичні аспекти становлення Я-концепції у молодшому шкільному віці.....4

Антонець О. Самосвідомість і її структура.....7

Бенедюк О. Шляхи самопізнання особистості.....10

Габрієль К. Образ фізичного «Я» як детермінанта індивідуального стилю поведінки в соціальних контактах.....13

Захарчук М. Генезис самосвідомості дитини.....15

Корольчук І. Розвиток уявлень про саморегуляцію.....16

Кравчук Я. Розвиток моральної саморегуляції у молодшому шкільному віці.....19

Кулаков Р. Самооцінка та рівень домагань як складові професійного самовизначення старшокласників.....21

Левшунова К. Дослідження саморегуляції.....25

Майстренко Є. Детермінація Я-концепції дитини.....28

Манзик О. Вимірювання самооцінки особистості.....30

Мариніч О. Особливості розвитку самооцінки у дошкільному віці.....32

Мартинюк Т. Психологічний аналіз розвитку самосвідомості особистості молодшого школяра.....35

Марчук В. Особистісна рефлексія як засіб активізації пізнавальної активності підлітків.....39

Онищук О. Загальна характеристика самопізнання як процесу.....42

Орел В. Цілі й мотиви самопізнання.....44

Осипчук О. Сфери і області самопізнання.....46

Пархомей К., Корчакова Н.В. Поняття Я-концепції.....48

Прит Т., Безлюдна В.І. Способи і засоби самопізнання.....50

Ревко Н. Розвиток самопізнання у дитячому віці.....53

Смоляк А. Феномен відношення людини до себе.....55

Тимощук С. Дитячо-батьківські стосунки та їх вплив на ставлення дитини до себе.....58

Ходневич Н., Безлюдна В.І. Формування Я-концепції дитини на різних стадіях розвитку.....61

Хомич І. Передумови формування самооцінки молодших школярів...63

Шпинюк В. Розвиток Его-ідентичності в дитячому віці.....66

РОЗДІЛ 2. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ САМОСВІДОМОСТІ

Безлюдна В. Гендерні аспекти розвитку Я-фізичного на висхідному етапі онтогенезу.....	69
Беднарська І. Гендерна соціалізація особистості.....	71
Гірак І. Психологічний аналіз гендерних відмінностей адиктивної поведінки осіб юнацького віку.....	74
Забрідня О., Яцюк Н.О. Психологічний аналіз суб'єктивних чинників емоційного вигорання майбутніх педагогів (гендерні аспекти).....	81
Карнаух В. Гендерні аспекти формування адиктивної поведінки у підлітків.....	84
Корчакова Н. Усвідомлене батьківство як напрям психології самосвідомості.....	88
Князева А. Особливості гендерного спілкування в дошкільному віці.....	91
Мартинюк В. Гендерні відмінності реагування на конфліктну ситуацію учнів старшого шкільного віку.....	93
Назарець Л. Динаміка розвитку пізнавальних інтересів підлітків з урахуванням гендерних відмінностей.....	96
Оксенчук О. Гендерні особливості уявлень студентів про відповідальне батьківство.....	100
Осьмак Л. Психологічні особливості тривожності жінок зрілого віку.....	103
Пінаєва М. Соціальна диференціація гендерної ролі.....	106
Руденко Н. Гендерні аспекти дослідження етнічної толерантності підлітків.....	109
Созонюк О. Вплив гендерних стереотипів на процес становлення особистості дівчат-підлітків.....	111
Тендюк І. Особливості статево-рольових уявлень в дошкільному віці.....	114
Тоюнда О. Вплив сімейних традицій на ставлення молоді до проблем гендерної рівності.....	118
Ямницький О. Особливості формування гендерних схем у процесі статево-рольової соціалізації дітей.....	121

Наукове видання

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ
Серія ПСИХОЛОГІЯ

Випуск 4

Заснований у 2008 р.

Відповідальні за підготовку збірника до видання – проф. Павелків Р.В.,
проф. Безлюдна В.І.

Комп'ютерна верстка Юрчук О.С.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра вікової та
педагогічної психології (к. 325, тел. 63-44-92)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі Рівненського
державного гуманітарного університету 33028 м. Рівне, вул.
С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ. Серія «Психологія». -
Випуск 4. - Рівне: РДГУ, 2010. — 197 с.

ISBN 966 — 7281 — 07 — 8.

Збірник містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159.922:316.612

ББК 74.20